

© БАТАНОВ Олександр Васильович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

О. В. БАТАНОВ

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ*

Сучасний етап розвитку юридичної науки характеризується посиленням уваги до доктринальних і прикладних проблем юридичного процесу, який розглядається як феномен, притаманний усій системі права, безвідносно до її галузевої структури. Колосальний інтерес до процесуальних форм у праві обумовлений багатьма факторами, в тому числі завданнями та потребами забезпечення ефективного механізму правового регулювання за допомогою його процесуальної складової, що, у свою чергу, детермінує необхідність інтенсивного розвитку та якісного вдосконалення законодавства з метою оптимізації правозастосовної діяльності.

Особливий інтерес проблема юридичного процесу викликає з точки зору реалізації Конституції та конституційного законодавства, формування конституціоналізму та проведення конституційної реформи в Україні. Безумовно, у чинній Конституції України вже закладені процесуальні засади, які забезпечують реалізацію конституційних положень і знаходять своє продовження в законодавстві України. З іншого боку, правозастосовна практика свідчить про те, що існує життєва потреба у підвищенні якості та кількісного збільшення процедур, які регламентують реалізацію конституційно-правового статусу суб'єктів конституційного права.

На жаль, вітчизняна конституційно-правова наука досі не виробила чіткої позиції щодо багатьох проблем сутності, змісту та розвитку конституційного процесу, у першу чергу, процесуального забезпечення реалізації Конституції, конституційних прав і свобод людини та громадянина, організації та функціонування громадянського суспільства та соціально-правової державності, наука дуже часто реагує на події, які відбуваються у конституційному житті, та відповідні дії влади по фактуму, пояснюючи їх шляхом «підгонки» до відповідної ситуації тих чи інших теоретичних моделей.

На нашу думку, без глибокого теоретичного наукового дослідження та всебічного вивчення проблем процесуального забезпечення організації та функціонування конституційного ладу України неможливо вирішити актуальні практичні питання реформування української державності. Необхідний багатоаспектний аналіз, який дозволить підійти до вирішення багатьох практичних питань конституційного будівництва України, насамперед, процесуального забезпечення реалізації ключових і системоутворюючих положень Конституції України, що, у свою чергу, об'єктивує переосмислення сутності та змісту категорії «конституційний процес», актуалізує дослідження конституційного процесу з точки зору його соціального значення, завдань, функцій і ролі в механізмі демократичної державності та громадянського суспільства.

Питання конституційного процесу та процесуального забезпечення реалізації

Конституції – одне з найскладніших у теорії конституційного права. Реальні структурні, функціональні та процедурно-процесуальні характеристики конституційного ладу віддзеркалюють стан державності в даний момент у цілому, дозволяють оцінити потенціал і перспективи публічно-правових методів вирішення соціально-політичних проблем. Вплив таких процесів як формування правової, демократичної, соціальної держави в Україні, глобалізація доктрини прав людини, інформатизація суспільства, конституювання муніципальної влади, усвідомлення важливості гуманізації суспільства та влади надають проблемі особливої гостроти.

На формування ефективного процесуального механізму реалізації Конституції в умовах демократизації суспільства та держави впливає й пошук нової теорії організації публічної влади, трансформація її природи. Ідея демілітаризації, субсидіарності, децентралізації публічно-владних структур і методів при збереженні ідеї правової держави, становлення багатопартійності породжує конкурентне політичне середовище та нову теорію сервісної держави, яка покликана задовольняти потреби громадянського суспільства та кожного окремого його члена на принципі послуг.

Комплексна реалізація цих ідей та принципів значною мірою гальмується відсутністю в Україні сучасної загальної теорії конституційного процесу, адекватного розуміння його сутності, структури, видів, функцій тощо.

У зв'язку з цим тема рецензованого монографічного дослідження Х. В. Приходько «Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти» уявляється нам вчасною, обґрунтованою та актуальною.

У монографії висвітлюється широке коло актуальних теоретичних і практичних проблем конституційного процесу. Автором обґрунтовується його природа як самостійного виду юридичного процесу в Україні, аналізуються функції конституційного процесу та окреслюється його роль і місце у національній правовій системі, всебічно досліджуються статутарні та динамічні аспекти конституційного процесу в їхньому системному зв'язку. Вперше у вітчизняній науці розглядаються міжнародно-правові стандарти конституційного процесу. Розроблена класифікація конституційного процесу та охарактеризовані його основні види.

Так, значний інтерес для тих, хто досліджує, викладає та цікавиться проблемами конституційного процесу мають методологічні проблеми конституційного процесу. З метою комплексного аналізу досліджуваного феномена, в рецензованому виданні цілком справедливо розглядаються концептуальні та правові засади конституційного процесу в Україні, пропонується оригінальний погляд на предмет конституційного процесуального права України. Заслугує на увагу концептуальне бачення ролі та місця конституційного процесу в національній правовій системі, у тому числі в аксіологічному і функціональному аспектах.

Актуальним є питання інституціоналізації конституційного процесу України в умовах європейської правової інтеграції. Конституційно-правовий і конституційно-процесуальний механізм забезпечення процесів європейської міждержавної інтеграції, які поступово формуються в суверенних державах сучасної Європи є складною, динамічною системою, що включає сукупність як матеріальних, так і процесуальних конституційно-правових норм, доктрин, засобів, реалізація яких уможливило міждержавну інтеграційну діяльність. Складовими даної системи є не тільки конституційно-правові норми, а й конституційні норми-принципи, норми-дефініції, що визначають мету та завдання міждержавної інте-

граційної діяльності, а також цілеспрямовану нормотворчу та нормозастосовчу діяльність держави, її органів і суб'єктів, тобто в широкому розумінні – управлінську діяльність. Така діяльність, яка має конституційно-правову основу, здійснюється на конституційних принципах та принципах і нормах міжнародного публічного права однозначно потребує свого конституційно-процесуального забезпечення. Відповідна проблематика також знайшла своє місце в рецензованому дослідженні.

Розгляд цих та інших загальних теоретико-методологічних проблем дозволяє комплексно усвідомити феномен конституційного процесу як цілісної системної категорії.

Звернемо увагу й на інші позитивні моменти, які характеризують дослідження, проведене Х. В. Приходько. У рецензованій монографії показано діалектичний зв'язок конституційного процесу з політичним процесом, аналізуються проблемні питання інституціоналізації конституційного юрисдикційного процесу, обґрунтовується концепція муніципального процесу в Україні тощо.

Автор не обходить гострі або дискусійні проблеми сучасної конституційної практики. У монографії запропоновано оригінальну концепцію розвитку конституційного процесу та конституційно-процесуального законодавства.

Варто відзначити стиль викладення матеріалу: його збалансований характер, органічний взаємозв'язок між окремими розділами, легкість і логічність переходів у аналізі різних проблем конституційного процесу, доступність викладення складних наукових концепцій і проблем тощо.

Посидуючи описові й аналітико-оціночні засоби при дослідженні конституційного процесу в Україні, його структури, стадій, принципів, функціональних проявів ззовні автор не абстрагується від постановки складних теоретичних та методологічних проблем конституційного будівництва, стану конституційно-процесуального забезпечення організації системи державної та муніципальної влади, а також необхідних екскурсів у історію розвитку окремих інститутів конституційного процесу.

У той же час, як і в будь-якому науковому дослідженні, в рецензованій роботі є певні недоліки, спірні або дискусійні положення. Зокрема, недостатньо послідовною та чіткою є позиція щодо конституційно-процесуальних відносин, їхнього суб'єктно-об'єктного складу. Бажано було б більше уваги приділити проблемі конституційно-процесуальних строків. Роботу значною мірою прикрасив і збагатив би аналіз зарубіжного досвіду.

Але все це не може знизити загальної позитивної оцінки цього дослідження.

Резюмуючи зазначимо, що монографія Х. В. Приходько відгукується на кардинальні питання сучасності, вказує на динаміку конституційно-процесуальних відносин у перехідний період, враховує складність і суперечливість становлення конституційного процесу, обґрунтовує необхідність вдосконалення конституційно-процесуального законодавства й організаційних заходів у досліджуваній галузі, забезпечення постійної доктринальної та організаційної уваги до даної проблеми конституційного права.

В зв'язку з цим зробимо висновок, що перед читачем – актуальне, високопрофесійне наукове дослідження, яке є важливим внеском у вітчизняну юридичну науку.